

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

«Къде текло пакъ ще течить.»

Народ. послов.

Одавна ли было когато въ Балкана
 По шуми, по гори, планини, стремнини,
 На Сѣверъ на Западъ, отъ стара планина,
 На Вѣстокъ и Югъ, въ кичести долини?
 Тежко, и гордо, сось вѣпецъ на глава
 Вѣччанъ на царство, нашъ силенъ държавенъ Левъ
 Съ раздвигна-та грива, за народна слава,
 Удираше пози, гърмѣше съ страшень ревъ?

Одавна ли было, какъ Вардаръ и Дунавъ
 Голѣми рѣки, съ потоци нахни
 Сось високи кули, Охридъ и Търновъ
 Средецъ и Солунъ, столици древни?
 Сось Левска хруглица, сось народно имя
 И църкви и башни, и корабе тежки,
 Накитени бѣха; въ Симеоново время,
 Народность, слава, веселость — а не мъки? . . .

Силно цвѣтѣха; че Левъ силенъ свободенъ,
 Вардеше си всичко, и глѣдаше всегде,
 На Сѣверъ на Западъ, онъ бѣше събуденъ.
 На Вѣстокъ и Югъ. . . сега немаго нигде,

Сось хитри стѣпци, уловиха Лева,
 Сось тежки вериги въязаха него,
 Падна му сила, и прежна му слава,
 Острижеха грива, и косми на него.

Бѣде рѣка текла, пакъ рѣка еще течить,
 Бѣде трева расла, пакъ трева ще никнить,
 Бѣде цвѣте цвѣлю, пакъ цвѣте ще цвѣтитъ.
 Бѣде вѣтеръ духаѣ, какъ вѣтеръ ще духнить.
 Такъ скоро и время, дошла етъ кова
 Да порастнѣтъ грива, и косми на Лева.
 Да заревнѣтъ страшно, онъ по Балкана
 По гори, по шуми, по стара планина.

Райко

ни и на българския народ. Въпреки това българският народ е бил един от онези народи, които са имали силно чувство за национална гордост и независимост. Това чувство е било особено силно развито у българския народ, който е бил един от онези народи, които са имали силно чувство за национална гордост и независимост.

НЪКОЛКО ДУМИ ЗА БЪЛГАРСКИЯТ КНЯЖИНИИ

Вторият период на българския книжнина, носи на себе си съвсем друг характер, нежели първият, за когото говорихме по-горе. Вторият период е това време, в което се полага основание на българския книжнина. Във него се изражава възбуждане-то на българския народ, който се обръща към себе си, и негово-то стремление да раздере

такъ черна обвинка на невѣжество-то, въ кождо-го е обвиня сѣдба-та отъ толко въкове. Зачто именно сега ся явява въ Българский народъ такъво възбужданіе къмъ самосъзнаніе, а не отъ по-напрѣдъ? Тукъ е била друга политическа спянка, отъ кождо е зависѣла побѣда надъ други пренятствія отъ чужда народность. Това възбужданіе къмъ самосъзнаніе ся яви само тогава въ Българский народъ, когато правленіе-то на неговы-ты владѣтели послѣ дълго-временны-ты междуособны борбы, вредны за Турска-та имперія, а най-повече за насъ — допаднася, най-сетне, въ раѣцъ-тъ на сегашный миролюбивый господарь, който владе малко свободн на свои-ты подданны да ся стремжтъ свободно къмъ това, кождо изысква тѣхната вѣра и тѣхно-то происхождение — Европейскы народъ. Такъво обстоятелство полезно за Българский народъ не е обстоятелство случайно, въ время-то веке го изыскаше, — изыскаше и тая земля, кождо е часть отъ Европж да прѣклони главжъ предъ образованный миръ Европейскы и да иска неговы-ты уряды. И така время бѣше веке при такыва политически измѣне-

нія и на Българскій народъ до ся обрнѣ камъ себѣ си, да желеа да дойдѣ въ самосъзнаніе и да показва по малко стремленіе камъ образованіе. Время е сега и намъ, които можемъ колко годѣ да владѣемъ съ перо-то, за да слѣдимъ по това вътрешно движеніе на нашій народъ, да дадемъ тычокъ на това мѣсто, дѣто видимъ, че хваца да ся зашара, да дадемъ на това движеніе такъ во направленіе, что то въ малко время могъ бы и нашій народъ да достигни до нѣкожъ степенъ на образованіе.

Българскій народъ е сега още въ дѣтинско положеніе. Той не е още проживѣлъ сичкый си животь, не е свръшилъ свожъ-тж Исторікъ. Негово-то паданіе достигна го почти въ начало-то на негово-тж Исторікъ, и до сега, като е былъ отъ толко вѣкове ни живъ, ни мъртъвъ, той трѣбва да е загубилъ много нѣчто отъ своя животь и характеръ! Сегашній неговъ животь е новъ животь, учукавъ животь съ учукавъ характеръ, който мажно може да ся опредѣли. Мы говоримъ тукъ за характеръ, защото отъ характера на народа зависи негово-то стремленіе камъ образованіе и камъ исторически животь. Затова мажно щеще сега за насъ да изслѣдваме всичкытыя причины, които препятствовать въ развитіе-то на Българскій народъ. — Мы нѣмаме книжнина, нѣ нмаме поне движеніе камъ книжничкъ, за когото ся заузимае да говоримъ. Таково движеніе сега за сега е много важно за насъ, защото-то станахме колко-годѣ извѣстны на много Европейскы народы, че нмы живѣемъ въ свѣтъ. Насъ не е знаала Европа до сега, защото-то нѣмаше въ насъ движеніе; а тамъ, дѣто нѣма движеніе тамъ нѣма и Исторія. Предъ 30 годины ученый мѣръ не е знаалъ за сществованіе-то на Българскій народъ, защото-то той е живѣялъ съ мъртешкы животь. А зашто? Отговоръ-тъ на това за што? който е всякому извѣстенъ, ще видимъ колко наносжъ вредъ въ развитіе-то на Българскій народъ.

Всякы народъ ся развива по тыя сщци-ты закони; по

конто ся развива и единъ человекъ. Народъ, който ся намира въ младенческо състояніе зима такъво направленіе, какво-то направленіе зима едно момче отъ свои-ты възпитатели или отъ тѣхъ хора, съ които живѣе и има познаниство. Нѣ съ каквы хора с живѣлъ и живѣе Българскій народъ? Нека отговара тукъ Географія-та и сама-та характеристика на тѣхъ народы, съ които живѣхтъ Българе-ты; нека отговара и Исторія-та за Българе-ты послѣ паданіе-то на тѣхно-то царство. Отъ тукъ ще види далновидный наблюдатель много причины и препятствія, отъ които не подобръ бы оставалъ, ако бѣше на негово мѣсто и единъ отъ сегашны-ты образованы Европейскы народы. Нѣкои неправедно мямратъ Българе-ты, че сж недѣлелны и наварватъ тѣхный характеръ съ такыва краски, понто мирнишкы на азіатство. Нѣ тѣхъ хора жално ны, че неотдавать на себѣ си да разрѣшавать тѣхъ въпросы: *отъ кога? зашто? какъ?* и тогава могли бы да ги оправдать. Мы трѣбва да съжалѣваме нашій народъ, нѣ нѣмаме правды да го мямримъ, като знаимъ съ каквы хора живѣе и има познаниство. Скърно е това положеніе, нѣ да ся прѣправи лесно не е възможно; зашто-то, ако е мжно да ся прѣправи характеръ-тъ на единъ человекъ, то още по-вече е мжно на единъ цѣль народъ. Намъ мжно ны ся показва, като видимъ нѣкои не добры чърты въ неговый характеръ; мжно ще ны ся покажи, като малко ся старимъ да отстранимъ тѣхъ причины на чуждо-то въ насъ влияніе.

Българскій народъ, макаръ тежко да ся развива, като едно сираче при зльъ Чорбаджія, нѣ все си ся метка нѣчто по-высоко въ неговый характеръ, като чедо отъ благородно происхожденіе, нежели единъ Азіатскы народъ при свом-тѣхъ самостоятелность. Негова-та религія, языкъ, обичан, съ които ся намира той въ связь съ много отъ Европейскы-ты народы все си го отгльснувать отъ характеръ-тъ на тѣхъ чужденци, съ които той живѣе. Неговый мъртвеш-

кы животь чыкаше само просвѣтваніе, чыкаше свѣбодно
 пѣрище отъ неговы-ты безгрижны и владѣтели, и,
 като чтомъ ся появи мянчыкъ свѣтъ на неговыи горизонтъ,
 той ся являва въ поле-то на свое-то развитіе. Той начына
 веке да развѣртва свои-ты пружины на своѣ-тъ дѣятел-
 ность камъ высоко-то си отъ Бога назначеніе. Въ срѣдце-
 то на всякы Българинъ хвана да удра имя-то *Българинъ* и
народность. Той раздира тѣж завѣскъ, която е покривала
 до сега неговъ-тъ пѣвѣстность и негово-то имя *Българинъ*;
 той наноскъ ударъ на Гръчюлизма, който хвана да бѣга и
 да трѣси свое-то котило тамъ, дѣто е Архипелагъ. Той
 Гръчюлизмъ сега хвана да бѣга, който съ свои-ты си широ-
 ки назухы бѣше ся насилыи отъ четири вѣкове на самъ
 да поглыне Българскый, и да го слѣе въ своѣ-тъ си массъ
 на единъ Гръцкы народъ! Такъва една машина на Гръчю-
 лизма състояше не отъ много Гръци, които съ своѣ-тъ си
 хитрость, свр. съ свое-то си вѣргенѣ, като вѣртелѣшка,
 можяхъ да си придобикътъ отъ завоеватель-тъ Мохамета II-и
 нѣкои права, съ които тѣи си съставихъ единъ особенна
 Магистратуръ. Два магистрата, две правителства управля-
 вахъ въ едно время единъ народъ. Подъ рѣчь-тъ: *Ὁρθόδοξοι*
Χριστιανοὶ Γραικοὶ, требаше дася считать и Българе-ты. Подъ
 епамената на Гръцкѣ-тъ писменность слѣдеше и Българинъ-тъ.
 Изеднаждъ указъ отъ Гръцкый магистратъ, който высочай-
 ше повелѣва да ся истребать или изгорать всички-ты Сла-
 вянскы книги, зачто въ тѣхъ де е имало хиляды погрѣш-
 кы И, между Българе-ты нападяхъ, като порой
 отъ скакалци, Гръцкы книги печатаны въ Венецік, ужъ че
 въ исправленъ видѣ. Българе-ты по неволкъ трѣбваше да ся
 покорать на тоя указъ, зачто-то тогава нѣмаше никакъ
 книгопечатницѣ нити въ Цареградъ, нити по сичко Турско.
 Въ Москвѣ бѣше ся въвела Славянска книгопечатница, нѣ
 голѣма степь отдѣляваше Българикъ отъ Московско-то Гос-
 подарство. Тогава Александрійско-то нарѣчіе процвѣтъ въ

уста-та на сладко-гласны-ты Гръцки ораторы. Тия ораторы часто подхвърлях на Българе-ты много такива кукички, както напр.: «Ααὐὸ ἰθὺς ἐνόησάν σου ἀθάνατος γλώσσα, λάβε ἀντήν.» И съ тѣхъ си закачвах и привождахъ камъ своимъ странѣ много Българе, любители на изащество-то.

Отъ тукъ ясно може да си въобрази всякой тоя широкый кръгъ на Гръцко-то вліаніе, въ който бѣше натъиканъ цѣль Българскы народъ. Въ тоя кръгъ понавваше единъ цѣль Славянскы народъ безъ животь; въ тоя кръгъ княше Славянскы народъ подъ имя-то—Гръкъ. Мы не трѣбва съ пристрастіе да говоримъ противъ тѣхъ Гръцкъ династія, въ не трѣбва и да мълчимъ за нанесенный отъ нещъ намъ вредъ. Мы имаме правдъ да осждаваме Гръци-ты, защото сж постигнали така, а не иначе; въ что сж докача до нашій вредъ, трѣбва да сж защищаваме отъ тѣхъ така, както трѣбваше да сж защищава и другъ нѣкой народъ, ако бѣше на наше мѣсто. А что то трѣбва да сж говори за лошо-то тѣхно поведеніе съ насъ, то е работа на Историкъ-тъ, а Исторія-та не трѣбва да лъжи, нити да крие. Слѣдовательно мы сега имаме право да направимъ едно сравненіе: Гръци-ты предъ 10 години нататкъ приличахъ на сегашны-ты Иезуиты, конто подъ знамена-та на тѣхъ думж: «языцы покоряйтеся Папѣ», глѣдашь ты, че прѣскокнали презъ море-та въ Индія, Китай и Америкъ. . . . Въ съ това само различіе, те Иезуити-ты сж стараятъ да промѣнать вѣрж-тъ на народа, а Гръци-ты народность-тъ, и при това послѣдни-ты не сж простирахъ на далеко; тин сж ограничавахъ само съ единъ Българскы народъ, комуто часто вѣнтрахъ дуниця, която на тѣхъ приличаше: «житель Скиѣи! Види подъ яремъ Богомъ просвѣщеннаго Грека! . . .»

Какъ и да е, Гръцко-то вліаніе не сж е допадало на такъвъ слабъ Народъ, на кого-то корени-ты на языка му и обичанты му могли бы лесно да сж отмигвать. То могло е само съвсѣмъ да погрѣчи тѣхъ Българе, конто сж сж отдале-

чили много отъ своѣ-тѣ Митрополитъ въ огнѣ тѣ на Гръчолитъ-тѣ, сир. по тѣя мѣста, дѣто граничи сегашна Мориа. Казвася, че народѣ, който нѣма гражданственность, той ся поглѣща и ся слива въ масѣ-тѣ на по-гражданственный народѣ, съ кого-то той живѣе. Въ Българскый народѣ отъ нападѣ-то на него-вѣ-тѣ самостоятельность, макаръ и да е останалъ въ диво положеніе, неможилъ е да подпадне подъ такво явленіе, сир. да ся слие въ единъ Гръцкы Народѣ, който е стоалъ по-высоко отъ него съ своѣ-тѣ гражданственность, и който ималъ свой особенны магистратъ. Тукъ има исключеніе въ такъ во явленіе. Не всякы народѣ може да ся разберка и изгуби съвѣсьмъ, като живѣе въ смесъ съ единъ по-гражданственный народѣ, именно: 1) народѣ, който е былъ Исторически, както е Българскый, и който има отличителны черты, като происхождение отъ тѣхъ благороднѣхъ масѣ на Индо-Европейскы-ты народы; 2) народѣ, който носи съ своя животь и народный си сносъ, който му е далъ голѣмы впечатлѣнія съ прежны-ты славны подвигы на неговы-ты герои.

Съ таква свойства народѣ, съ таква ягкы врѣзле уврзавъ, неможи никаква свѣтлина на гражданственный народѣ да го ослѣни и поглани въ своѣ-тѣ си ненаситнѣхъ масѣхъ. Той неможи да ся изгуби въ тоя народѣ, кой-то го мами съ своя си блескъ, съ свое-то си труфецѣ, зачто-то неговы-ты народны пѣсны, приказки и обычаи сѣ за него най-изящно пѣчто въ свѣтъ-тѣ. Той неможи свои-ты славны герои, които въспѣва, и които сѣ като лѣкъ на неговыи юнашкы духъ, да ги промѣни на труфецѣ-то, и истычаваніе-то на тоя народѣ, съ когото той живѣе. Питася сега: зачто Гръцкы (Д.....о) сѣ ся напиввали отъ толко время да лишатъ Българскый народѣ отъ языкъ-тѣ му, обычаи-ты и отъ венчкы-ты му намотници? Не затва ли, като да го отцѣпять отъ всичко това, съ кое-то той много ягко е уврзавъ въ народность-тѣ си? Не затва ли, като да могатъ послѣ да го прѣ-

обърнать въ единъ Гръцкы народъ?... (1). Нъ тѣмъ много малко успѣхъ въ тѣхъ цѣль, защото-то тѣмъ бѣхъ много малко спорядъ цѣль Българскы народъ, приверженный камъ своикъ стариня. Освѣтъ това, тѣмъ небѣхъ до такъвъ степенъ образованы, что то да можехъ по-масторскы да привлекать народъ-тъ по-вече камъ себѣ си. Тѣхный характеръ възбуждаше въ народъ-тъ презрѣніе камъ тѣхъ, което презрѣніе е останало и отъ най-първо-то сближаваніе на тѣя два-та народа. Гръци-ты, като жители на градове-ты, тѣмъ ся окръжаваха съ голѣмы свиты отъ погрѣшны Българе. Села-та въ Българіяхъ бѣхъ по-вече въ безопасность отъ гръцко-то вліяніе, особенно тѣя, които сѣ по-далеко отъ градове-ты въ гористы-ты мѣста. Ако сѣ случеше въ село-то да дойдѣ отъ Градъ-тъ пѣкое Гръче или Българче, обложено по Гръцкы-тъ моды: въ лъскавы гащи, съ сукненя Саптамарка подилатеня отпръдъ съ лисици, въ тѣсно отъ димакатонъ елече съ много копринены петелцици, съ чървено фесче и синью пискюлче, — то тѣя часть малки одърпаны селаченче-та посрѣщатъ го съ тѣя думици: «гръче-чърче!» А по пѣкогашъ испрачатъ го и съ камыче-та подирѣ му. Отъ что е тѣя ненависть на тѣя 8 или 10 годишны селаченче-та? Кой имъ е възхвалъ това презрѣніе камъ Гръциты? Това остава малко тъмно за насъ.

И така мы видѣме най-главны-ты причины, които недоуспѣха да поднадне Българскы народъ подъ такъ-во явленіе, сир. съвѣтъ да сѣ погрѣши. Подъ такъ-во явленіе могатъ да поднаднать само такыя народы: 1) които не сѣ исторически, както много Азіатскы варварскы народы, които прѣмнинаха въ средны-ты вѣкове отъ Азія въ Европю, и като сѣ смесихъ съ Европейскы-ты по-гражданственны народы, изгубихъ си названіе-то и языкъ-тъ си. Тѣя народы побудены отъ фанатизмъ, изеднаждъ оставать свонты коли-

(1) Съ цѣль или безъ цѣль сѣхъ правили тѣмъ това за насъ е все едно; мы само знаемъ, че тѣхны-ты дѣйствія по-вече камъ това сочеха.

бы, съставувать голѣмъ стѣнь, пуцатся на пляжкѣ, — грабить, опустошавать, и, вездѣждѣ съ разирьсать и развалить. Извѣстно, че това, что ся скоро направува, то не е здраво и скоро ся развала, — такъвъ е законъ-тъ на природжѣ. 2) Часть отъ единъ народъ, копто ся отдѣлява съвсѣмъ отъ свож-тъ митрополѣж и ся смесва съ другъ гражданственны народъ, та ся изгубва въ него. Такива Славянскы колонии е имало въ сегашна Морек, дѣто сж останали до сега само едни названія на градове, села и брьда, както: *Камелица, Мотила* и др.

Мы сега видимъ, че Българскый народъ, послѣ безбройны-ты потрясенія на неговый организмъ, послѣ безбройны-ты удары на физическы-ты и нравственны-ты струны на неговый животъ, — той е съхраниль свож-тъ народность; юнашкы е срѣщаль всичкы-ты тыя страшны удары, копто мѣчно бы прѣтрьвѣль другъ нѣкой послабъ народъ. Българскый народъ увардиль народность-тъ си по свож-тъ привьрженность камъ нежъ, нѣ той все си е останаль въ болѣзненно состояніе отъ тыя силы потрясенія на неговый животъ. Негова-та народна свазь сега е раскъсана на хиляды части; неговый юнашкы духъ на много е отслабналь отъ прьвый. Шпѣионство, страхъ, маки, принждили сж Българинъ-тъ самичъкъ да мысли и самичъкъ да прави. Сегашното несъгласіе между Българе-ты, и сегашный отслабналь тѣхны духъ, тѣи сж ты изнесли отъ послѣдны-ты четьре вѣкове. Въ продльженіе на това время нѣмало е никакво съобщеніе между Българе-ты; а тамъ, дѣто нѣма съобщеніе, тамъ нѣма и единство; а дѣто нѣма единство, тамъ нѣма и движеніе. Балканъ-тъ, който раздѣлява Тракія отъ Българжъ съ свои-ты си высокы връхове покриты съ вѣчны снѣгъ, е былъ голѣма прѣграда между задъ-Дунавскы-ты и Тракійскы-ты Българе. Така сжцо Доспатъ (планина) съ свои-ты си безпрестанны разбойничества е заграждалъ всяко съобщеніе на Тракійскы-ты и Македонскы-ты Българе. Тѣи три-ты страны

неотдавна сж познаты една на другъ, че сж населены отъ единъ Българскы народъ.

Каквы сетинны мы трѣбва да чакаме сега отъ такъвий животъ на Българе-ты? Какво скоро развитие, каквъ характеръ, какво единство трѣбва да чакаме отъ единъ народъ, на кого-то безчувственна-та снага е покрита до сега съ хиляды раны?... Нѣ сега имаме веке надѣжда, сега въ послѣдны-ты десять години въ организмъ-ть на Българскый народъ начивать нѣкой жили силно да тунать. На неговы-ты раны повываються нарывы, конто сж признакъ на негово-то оздравяваніе. Кой дезнае тья борбы между Българизма и Гръчолпизма, конто възбухнахъ въ Търново, Пловдивъ, Едрине и проч. и проч. градове и Паланкы въ Българіи? Отъ что сж тѣи? Неели това нарывъ и очистяваніе отъ вътрешны-ты гнилы матеріи въ болѣзненный организмъ на Българскый народъ? Не значили това, че неговы-ты раны хванахъ да узрѣвать и изхвърлять тоя адъ, който ся е набралъ въ него отъ четыре вѣкове на самъ?...

Загова мы нѣмаме правда да си оплаваме отъ Българскый народъ, че тежко врыви камъ развитіе. Навистина намъ ны е мѣчно да го глѣдаме въ такъво кльсѣніе, и часто казваме: *не, него нѣма да видимъ такъвъ, както мы желаймъ.* Това говоримъ безъ да помыслимъ, че той болѣдува,—болѣдува и накъ врыви напрѣдъ незамѣтно за насъ. Мы сега глѣдаме накъ това, което сме глѣдали и лани въ развитіе-то на Българскый народъ; нѣ ако сравнимъ 1835 г. съ 1859 г., то ще видимъ, че колко е прискокналь напрѣдъ? Извѣстно, че, ако земимъ негово-то развитіе отъ една година, то намъ нече да ны покажи ничто; нѣ ако земимъ дѣль періодъ, то ще ны покажи ходъ-ть на Българскый народъ. За насъ ся показва непознато негово-то напрѣдваніе, нѣ то ся самичко отъ вхтрѣ работи; както пшкка, покрита съ цинциъ, тя ся расте отъ вхтрѣ и мы не лж видимъ, нѣ изеднаждъ ся раздира циница-та, и прѣдъ очы-ты ны являвася вмѣсто пшкка-

двѣтъ! Нѣма эпохи или преобразования въ Историкъ-тъ, что то, като ся сирѣши безъ смесъ една-та да ся закачва друга-та: нѣ додѣ ся развала една-та епоха, то въ това время начина да си ся прави друга нова. Така, напр., когато хвана да ся развала Римска-та имперія, то въ това время въ неск хванахъ да ся строятъ новы царства отъ новы народы. Така елико кога организъмъ-тъ на едно царство ся растроивали престо хвани да болѣдува, то въ това время хвани да ся съставува здравъ организъмъ отъ другъ народъ, който като развали съвсѣмъ болный, — тогава на мѣсто болно-то явивася здраво царство, отъ новы и здравы начала. — И така като Гръцолнзмъ-тъ въ Българскъ исчезва, явивася на негово мѣсто Българизмъ — ново начало; простота-та исчезва, явивася самосъзнание, явивася по малко образование. Нѣ простота-та си киси въ Българскый народъ отъ толко вѣкове, слѣдовательно той неможи да дойди изеднаждѣ добръ въ самосъзнание, неможи изеднаждѣ да стани образованъ народъ. Той си врѣви незамѣтно за насъ. Нему ся дади едно потрясеніе камъ самосъзнание, макаръ слабо, нѣ то ще ся дига и увеличава и ще потрѣси и най-далечны-ты частици на неговъ-тъ масжъ. Такъвъ примѣръ ны показва намъ въ послѣдно-то время Македонія, таа страна, за кошто неотдавна ся научихме, че почти сичка-та е населена отъ Българе. Въ неск ся яви едно потрясеніе на Българизма, кое то ся дади въ село Кукушъ, и това потрясеніе потрѣси всички-ты струны на Българскъ-тъ масжъ въ Македонскъ. Изеднаждѣ съ едно дѣдовско потрясеніе отговаркъ Охридъ отъ другый край на Македонскъ, — Охрадъ, тоя стары Българскы Патріархатъ, който въ старо время и той бѣше ся заузель съвсѣмъ да ся погрѣчи. На-скоро по всички-тъ тѣжъ странъ ще ся откриеть борбы на двѣ-тъ начала — Българизмъ и Гръцизмъ.

Чудно и что е това народъ-тъ, той е много добръ проводникъ на идежъ тѣ. Като пуслишь въ него на нѣколко мѣста нѣкожъ идежъ извѣстно, идежъ приличивкъ на неговый

духъ, той ъкъ приима и не ся грижи веке да ъкъ подкарванъ: той самичкъ ся ъкъ разносѣ по сичкы-ты ся части. Народъ-тъ приима идея тѣ отирѣво безсознательно, и тѣ като ся развѣе по-вече въ него, являвѣся на дѣло, на формѣ. Нѣ такъ ва приличивѣа идея можѣ да ся простира по-скоро само-въ тоя народъ, който има по-голѣмо съобщеніе, повече единство между свои-ты части.—

Появленіе-то на нѣколкоина учители въ Българіѣ, образовани въ Славянскы страны, быде причина, както казахме, да прогледѣне Българскый народъ на бѣлъ свѣтъ. Тѣи намѣрихъ народъ-тъ въ такъво положеніе, въ какво-то ся намираще куръ Пантелей, кога ланвеше две късте-та опіумъ (авіонъ), на, като че на оный свѣтъ ся намираще. Тѣи учители съ свои-ты ся чераци възпалены въ тоя духъ, побутнахъ съ прѣстъ нѣкоя части на народа, който ся стресна, стана като заниташе, зема си дебелѣ-тѣ доламѣ, истрѣси ъкъ, и изеднаждѣ испонадахъ отъ нежъ по земѣ-тѣ-много Гръцкы: Даскали, Псалтове и Гръцкы кнѣты. Като ся намѣрихъ тѣи на голѣ земѣ, трѣшкомъ земахъ си двѣ-тѣ пары отъ тѣя градове, дѣто живѣхъ чисты Българе. Истина, много жалко бѣше положеніе-то на тѣя Гръцкы срдѣя, съ конто прѣправяхъ Българскый народъ на Гръцкы. Тѣи послѣ отъ далечъ: *и зовяху гласомъ великимъ и крочахуся по обычаю своему ножами, и мнози бѣхася бичми, до пролитія крове своея . . . и не бѣ гласа, ни послушанія! . . .* Тѣи видѣхъ, че тѣхна-та работа бѣше Габровска и научихъ ся кои бѣхъ причина-та на това тѣхно нещастно положеніе, въ неможяхъ ничто да направатъ, зачто-то народъ-тъ ве обръщаше веке вниманіе на тѣхъ. Народъ-тъ обръна вниманіе на ново-то преобразование. Български-ты учители, нѣвше-то въ църкѣ по Славянскы, четеніе-то на дѣда-та по Българскы,— тѣя всички-ты можяхъ да произведатъ въ народъ-тъ силно впечатлѣвіе и можяхъ да ударатъ въ най-добры-ты струны на Българско-то срдѣе. Гръцки-ты оратори и Александрий-

ско-то нарѣчіе хванахъ да надать; народъ-тъ хвана накриво да глѣда на тѣхъ и да ся гнуси отъ тѣхъ, като отъ най-кирливъ риза, която той вчера съ блеклъ. Гръци-ты Даскали, като ся намѣрихъ въ такъво притѣснително положеніе, най-послѣ хвърлихъ ся подъ защитъ на Гръцки-ты Владци въ Българскъ, която бѣхъ и сжъ най-голѣми противници на ново-то начало. Отъ тукъ ся начива съ тѣхъ триесе-годишна борба, която ся продлъжава до сега, и ще ся продлъжи още и за наирѣдъ. Борба вредна и за двѣ-тъ страны.—Българинъ и Гръкъ—два народа, турна ся между тѣхъ ягкъ прѣграда, която до сега нѣмаше. Гръци-ты видѣхъ на еждѣ отива работа-та, нѣ не отстаивать свое-то първенство. Тѣи все си мысляхъ, че ся намирать още въ това время, сир. отъ 1845 г. назадъ, нѣ изеднаждѣ имъ ся показа не това время, а 1850,—51,—52 г.; и тѣи ся улашихъ отъ такъво скоро променяваніе на работа-та. Тѣи незнахътъ сиромаситы, че все си назадъ отивать, нѣ продлъжавать да ся борять и отстаивать по малко; тѣи незнахътъ, че время-то веке го нека това, чтото: *всякой пьтель на свое-то купище да пье!*

Гръци-ты ся почудихъ на такъво дѣганіе на Българе ты, и все си мысляхъ, че това сжъ кувница на немврны хора, на бунтовници, която некатъ да развалятъ старый порядокъ, както ты представлявахъ сами тѣи предъ Правительство-то и предъ Гръцкый магистратъ. Истина, такъво явленіе показаса на Гръци-ты до най-высока стѣпень на лудость. Нѣ отъ другъ странъ бѣше за чудо предъ тѣхъ, като видѣхъ тыя *Вулгаропула*, сынове на *хондрокефалы*, както тѣи часто ты поздравлявахъ съ тыя думници, че за еднъ годинъ ся научихъ толко, колко-то тѣхны-ты *еллинопула* могатъ да ся научать за десять години присвои-ты Даскали. Гръци-ты послѣ веке ся научихъ, че не сжъ само тѣи обдарены съ преимущество на живость и стремленіе камъ наукъ, нѣ и подъ тыя рошавы гутлицы имало е това сжцо-то, дори и по-вече, само трѣбва да имъ ся даде малкъ исходъ отъ

тѣсной краѣ на простотѣ-тѣ, заграденъ отъ всякъх странѣх съ препятствіемъ.

При такъхъ дѣлѣх борбѣх на тыя двѣ-ты начала, при такъ-на еднѣмъ препятствіи устройхъ ся въ Българіи много училища. Отъ Пръво тѣ врьвѣхъ криво-лѣво, както всяко ново устройство ся съпровождатъ съ недостаткы. Нѣмаше нужны-ты книжки за преподаваніе, както и до сега ты нѣма, та за това тѣ ся натъкмявали съ ракописны книжки на учителя, който е земавъ на себѣ си учителско званіе. За пръвѣхъ необходимость бѣше на учены-ты Българе да си създадатъ писменный языкъ, и за това начываша между тѣхъ припирания за Грамматикъ за юсове и за членове-ты. На нѣкоп ся видѣ много непримчиво да нашаратъ писменный языкъ съ толко юсове, конто народъ-тѣ провзноси, и да окачватъ на рѣчи-ты членове, като опашкы, конто развалѣтъ по-вече вкусъ-тѣ на Българскый языкъ. За това нѣкоп хванахъ да пишеть по Славяно-Българо-Русско-Сербски. Всякой си бѣше земавъ по еднѣх системѣх или не системѣх на правописаніе, по изслѣдваніе, или както му ся допадне. Всякой по главенъ учитель съставилъ си бѣше Българска Грамматика, въ Грамматика изслѣдована по едно областно нарѣчіе, въ което той порасналъ; както и трѣбваніе отирьно да ся прави. Въ за това пакъ прональзохъ много разногласія, защото всякой глѣдаше на особенны формы и произношенія, съ конто много или малко ся различава едно областно нарѣчіе отъ друго. Между това излѣзе въ печать една Грамматика подъ заглавіе «Первичка Българска Грамматика», въ тѣ остана като мъртва буква, между учены-ты Българе. Въ помалкы-ты училища вмѣсто Българска Грамматика ся преподаваше Славянска на г. Момчилова. — Съвременно появивхъ ся и нѣколко критики въ «д. Вѣстникъ по ученѣхъ частъ». Тѣ критики носяхъ по-вече то деспотическый характеръ. Въ тѣхъ не ся западаше на лѣжъ-тѣ, въ тѣхъ не ся доказваше истинность-та, нѣ въ тѣхъ ся доказваше личность-та на писа-

те-ть, комуто ся праваж замѣчаня съ остры думни, че: *той де не зной ничто пакъ пиши, и че има хора съ по-высоки науки, пакъ не пишеть...* Повече-то камъ това сочехъ тѣ критики.

Разногласіе-то, което ся прѣдлѣжава и до сега между учены-ты Българе за изработваніе на писменный языкъ, може да ся отдаде на не глѣбоко-то наше изучаваніе свойствата и формы-ты на Българскый языкъ. Подъ имя Българскый языкъ не значи само едно нарѣчіе, извѣстны формы на рѣчи, които сж оставали само въ еднѣ извѣстныхъ область, нѣ трѣбва да разумѣваме въобще всички формы на рѣчи, които ся намиратъ различно въ всички-ты области на Българск. Въ еднѣ область сж ся увардили въ Българскый языкъ такыя рѣчи и такыя формы, които въ другъ гы нѣма. Това значи уединенный, неорганизованный животъ на Българе-ты; това значи още учуканный имъ языкъ отъ силното вліяніе на чужды языци. По граница-та, дѣто Българе-ты живѣють заедно съ Турци и Гръци, тѣ сж земали въ употребленіе много Турскы и Гръцкы рѣчи, дори и нѣкои формы, а свои-ты съвсѣмъ забравили. Затова въ тѣя глѣы на Българск, дѣто много малко е проникналь Турскый и Гръцкый элементы, тамъ языкъ-ть е увардиль по-вече рѣчи и по-вече грамматическы формы. Има много рѣчи, които ся сж увардили въ Македонск, и които гы нѣма въ собственнѣ Българск и Тракиск.

И така за съставленіе на всеобщъ Българскъ Грамматикъ, на Всеобщій писменный языкъ, трѣбва глѣбоко излѣдованіе на Българскый языкъ, и изучаваніе не само нарѣчіе-то на еднѣ область, нѣ нарѣчія-та на всички области, дори и на всички села, корто, макаръ близко да ся намиратъ едно отъ друго, иматъ различіе въ рѣчи и произношенія. Българскый языкъ ся глѣзди по тѣя села въ планины-ты, дѣто още съвсѣмъ не сж извѣстны камъ неговы-ты отгѣнки. Като ся изслѣдять и изучать всички-ты тѣя мѣстности, да ся състави

едно цѣло, единъ писменный языкъ; зашто-то земена една мѣстность напр. на Тырновскъ-та область, та ще бди малко тѣмна за Македонца, и инакъ. Както часть земена изъ единъ эпохъ, неможи да ны докажи нейный ходъ; така ежце и нарѣчїе-то на единъ область, неможи да ны докажи пѣлно свойства-то на единъ языкъ. Нѣ такъвъ трудъ трѣбва да е взаименъ, и трѣбва да състои отъ много ученыхъ хора; той не е работа на нѣколко души. Сега за сега намъ е необходимо, чтото всякой да пишн съ това нарѣчїе, въ което той ся е учили отъ малягъ, и тыя всички-ты мѣстности, како ся организувать добръ, ще съставать единъ общъ писменный языкъ, който ще бди твърдѣ добръ повитенъ всякому. Азъ не говорж, че не трѣбва да земнъ врѣхъ едно нарѣчїе на нѣкожъ область, което е по-вече употребително и по-вече извѣстно; нѣ това нарѣчїе трѣбва да бди той фокусъ, въ който да ся съсредоточивать венчки-ты други областны нарѣчїя на Българскый языкъ.

Кога пишмемъ по Българскы, мы часто срѣщаме затрудненїе да изразимъ нѣкои мысли, по причинж, че нѣмаме въ Българскый языкъ много отвлечены рѣчи, и затова ся принаждаваме да гы трѣсимъ въ чужды языци. Подъ такъвъ недостатъкъ на рѣчи, не само мы ся намираме, нѣ подъ него еж ся прѣварали и сичкы сегашны образованы народы, кога еж были въ начало-то на свои-тж книжничж. Языкъ-тъ е органъ, чрезъ който человекъ изражава свои-ты мысли. Затова языкъ-тъ ся обогатава тогава, когато народъ-тъ достига до единъ извѣстнж степенъ на развитїе; той стои успорядно съ образование-то на народа. Колко по-вечеразно образны мысли съ намирать въ главж-тж на единъ человекъ, толко по-вече трѣси той рѣчи, съ които да можн да гы предаде другому. Нѣ въ какъж гражданственность, въ какъж разнообразенъ животь ся е намиралъ до сега Българскый народъ? Извѣстно, че той е кивналъ въ простотж, въ еднообразїе. Той ся е ограничавалъ съ мысли и рѣчи, кои-

то, ся относятъ къмъ ступанство, орачество и пашикъ. Слѣдовательно неговы-ты отвлеченны рѣчи, неговы-ты разны формы на мысли, като не е употребляваць, раждѣсаи са, изгубилися въ неговыи единообразны животъ. Гражданственность-та не е была въ неговы-ты рѣдѣ. Тѣи Българе, които сж ся намачкали малко съ гражданственность, или които сж живѣтали по-разнообразно, тѣи сж ся изражавали съ чужды азыци;—отъ тувъ Българскый азыкъ по градица-та, има по-вече Турски и Гръцки рѣчи.

Тоя недостатъкъ на рѣчи почувствовахъ наши-ты учени тогава, кочато трѣбваше да ся приведатъ нѣкои учебны книжки на Българскы. Затова нужно бѣше да възгъзатъ въ писменный Българскы азыкъ много рѣчи отъ Славяно-Русскый, който има сега голѣмо влияние на насъ. На тѣи рѣчи ся дадохъ само едны Българскы окончанія, а произношеніе-то имъ остана сѣщо-то у мнозина отъ наши-ты писатели. Въ много книжки ж ся показваше тукъ-тамъ, и то само въ тѣи рѣчи, които сж останаи въ разговорный азыкъ. Горки-ты буквы: ж, ъ и ѿ прѣтрыѣхъ отъ мнозина гоненіе; а сиромашка-та буква ж, нѣкои бѣхъ ж нарѣкли циганска буква, че: въ никой де Славянскы азыкъ тя ся не намира, а само въ Българскый, та затова не трѣбовало и у насъ да ся употребява Такъва бъркотія и до сега ся подлжава у насъ за употребленіе-то на тѣи буквы. У вся кой писатель тѣи различно ся пишеть. А нѣкои изхвърлятъ буквы—ѡ и ѿ въ срѣдѣ-тъ на рѣчь-та и на сѣдѣ, дѣто ся являва гласъ ж, тѣи употребявають *жосъ-тъ*. Нанстина, тѣи три-ты буквы иматъ единъ гласъ ж, нѣ все си има въ тѣхъ малка разлица, която ся показва за насъ нечувствителна. Напр. въ рѣчь *кръсть* неможи да ся тури буква ж, защото тя има по-нѣгъдѣ гласъ, нежели буква ѿ. Ако туримъ въ тѣхъ рѣчь ж, точава трѣбва да ся произнеса *кръсть*, а не *кръсть*. Мы можимъ ся увѣри въ това, че ако изхвърлимъ отъ рѣчь *кръсть* буква ѿ, то пакъ като произнесемъ

взеднаждь тыя четыре согласны — *крсть* ще ся яви гласъ ъ въ рѣчь-тѣ; слѣдовательно: $\text{ъ} + \text{ъ} = \text{ж}$ — *ъ*. Така сѣщо ж и ѣ имать помѣжду си малка разница, само трѣбва да ся выкине добръ, между каквы согласны тѣ трѣбва да ся употреблявать.

Мнозина отъ наши-ты писатели не измѣниха произношеніе-то на тыя рѣчи, конто прияхме отъ Славяно-Русский языкъ; както: *мужество, оружіе, лукавый, путешествіе, воскачаема* и проч. Зачто сега да ты не пишемъ и произносимъ *мжество, оржіе, лжкавый, плтешествіе, вѣскачаема*, — богато въ народъ-тѣ, колко-то сѣ останали такива рѣчи, конто могатъ да ся турать подъ едикъ линіи, про износится: *мжъ; ржамъ — оржіе, лжкъ, плтъ, вѣскачаема?*

Друго нѣчто щеше да бѣди въ произношеніе-то на тыя буквы, ако имаше по-вече вліяніе на насъ Старо-Българский языкъ, който, макаръ и да ся различава съ свои-ты формы отъ ново-Българский, нѣ останалися и въ две-ты парчія буквы: ж, ѣ и ъ. Тогава нещѣхме да имаме тая бъркотія. — Првъ нѣтъ е дошло на умъ на Н. П. Іларіона Макаріополскій, а послѣ на г. Н. Герова, да ся обьрнать камъ Старо-Българский языкъ за употребленіе на тыя буквы. Чиними ся, че нѣконъ вѣставахъ противъ тѣхъ и противъ тыя, конто дръжахъ тѣмъ системж, че: тѣи де, дѣто въ Славяно-Русский языкъ има *у*, пишеть *ж*, дѣто *о* — *ъ*, а дѣто *е* — *ѣ*. Нѣ мы знаимъ, че Славяно-Русский языкъ е прѣправень отъ Старо-Българский по-близо до Русский въ който нѣма ж, ѣ и ъ въ срѣдѣ-тѣ на рѣчи-ты. Русси-ты сѣ измѣнили отъ Старобългарский языкъ: ж на *у* отъ *лжкавый* на *лукавый*; ѣ на *о*, отъ *плтъ* — *плоть*; ъ на *е*, отъ *злочестивъ* — *злочестивъ* и проч.

Старо-Българский языкъ съ своето си богатство, съ своето систематическо правописаніе, служи за насъ, не само да доньнимъ недостатки-ты на рѣчи въ нашій языкъ, нѣ още

можемъ да ся ръководствуваме по неговы-ты правила на
 буквы: ж, з и в. Старо-Българскый языкъ не е былъ отдѣ-
 ленъ отъ народный, предъ крещеніе-то на Българе-ты, нъ
 той е былъ языкъ, кой то ся е говорилъ отъ народа. Нѣ-
 кон ся съмнѣвать още въ тоя въпросъ и мыслять, че
 Старо-Българскый языкъ трѣбва да е былъ отдѣленъ отъ
 народный, или, че не е былъ языкъ, който е говорилъ то-
 гава народъ-тъ. Нъ какъ ся е употрѣблявалъ той, когато
 Българе-ты предъ половинъ вѣкъ до приманіе-то на Хри-
 стианство-то не сж имали писменность? Или трѣбва да е
 имало нѣкое отдѣлно сѣсловіе, което е употрѣблявало тоя
 языкъ?—Не, Священно-то писаніе ся е привело на тоя
 языкъ, на който сж говорили тогава Българе-ты, макаръ той
 да е стоялъ малко по-высоко отъ простонародный, като
 писменный языкъ. Мы сж чудимъ като глѣдаме тоя разли-
 чіе между языци-ты Старо-Българскый и Ново-Българскый;
 ще ся почудимъ като видимъ каква разлика има между го-
 воримы-ты нѣкогашъ языци--Латинскый и Елнскый съ
 Италианскый и Ново-Гръцкій! Нъ нека знаемъ, че время-то
 и обстоятелства-та измѣнява въ всичко нѣчто въ свѣтъ-тъ.—
 И така Ново-Българскый языкъ е тоя сщій Старо-Българ-
 скы языкъ, нъ время-то и обстоятелства-та исчукали го,
 истъркали го, и го направили на сегашный Ново-Българскы
 языкъ. Нъ всякой языкъ има своя-та важность въ время-то
 си. Мы не можемъ сега да земимъ Старо-Българскый языкъ
 за писменный, не можемъ да земимъ сега неговы-ты фор-
 мы: нъ не ны брѣка да допълнимъ сегашный ны языкъ отъ
 негово-то богатство, не ны брѣка да земимъ негова-тъ си-
 стемж за употрѣбленіе на тия буквы, които ся произно-
 сять сега отъ Народъ-тъ. Нъ при всичко това, мы нещемъ
 ся освободимъ отъ чужды рѣчи, кога дойдемъ до нѣкож
 степенъ на образование, кога ще хванимъ да ся обогатява
 наша-та книжина. Само трѣбва да ся стараймъ, что-то да
 не окрѣпваме Българскый языкъ, поне, съ толко много

чужды рѣчи, както ся е оклѣвалъ Русскій, въ който едва ли не ще ся вмѣкнать въ употребленіе и нѣкои Китайскы рѣчи.

Въ Ново-Българскій языкъ сж ся измѣнили надежи-ты на членове, и дори нѣкои надежи съвсѣмъ сж ся изгубили. Мы нещемъ тѣжжъ за това, ако знаимъ важность-тѣ на тыя членове, и ако знаимъ, че и тѣ могатъ да връшатъ това, което връшатъ и надежи-ты. Всички-ты стари языци сж имали много надежи, които ся ся различавали по окончаніе-то, нъ на много отъ новы-ты служи за измѣненіе на надежи-ты членъ, както: Французскій, Ново-Гръцкій и проч. Ново-Българскій языкъ е языкъ на сегашно-то время, той е достаточенъ съ него да ся изражава най-тыкото отношеніе на время-то; той е довольно богатъ, нъ само трѣбва да ся изслѣдва и обработи.—

Отъ всичко, что заслужва вниманіе въ начало-то на второй періодъ на нашъ-тѣ книжничъ е «Цареградскій Вѣстникъ.» Цареградскій Вѣстникъ е тоя признакъ на това самосознаніе, което ся възбужда сега въ Българскій народъ. Той е тая сила, която свързва сичкы-ты части на нашій народъ, и която разноси по най-далечны-ты жглы на Българіѣ идея-тѣ—*Българизмъ*. Въ него ся изражава часть отъ животь-тѣ на народа. Тукъ ще види человекъ болѣзненно-то состояніе на Българскій народъ; тукъ ще види характеръ-тѣ на учено-то Българско общество. Мы трѣбва да благодаримъ на г. Редактора, че подрѣка ц. Вѣстникъ и въ това время, когато само тукъ-тамъ въ Българіѣ познавахъ ползѣ-тѣ на тоя съобщникъ. Ц. Вѣстникъ е В. народный; въ него ся изражава духъ-тѣ на съременно-то Българско общество; той, ако ся неизлгвамъ, е тая свѣтла точка на нашъ-тѣ книжнична. Сиромашка работа, нъ можимъ ли да искаме отъ едно младо общество това, което видимъ у друго по-узрѣло общество? Наши-ты Вѣстници, журналы, съчиненія трѣбва да сж по духъ-тѣ на сегашно-то наше об-

щество. Из като духъ-тъ на сегашно-то наше общество нѣма още добро направленіе, нѣе до толко развитъ, то можимъ ли да имаме мы такива добры книги, както у другъ нѣкой по-старъ, по-образовавъ народъ? Всякой народъ, както и всякой челоуѣкъ въ животь-тъ си прѣкарва нѣколко періода въ свое-то развитіе, и тѣи періода рѣзко ся различавать единъ отъ другы. Погляднете въ Европейскѣж книжницѣ на XVII вѣкъ, а погляднете и книжница-та на XIX в., и ще видите голѣма разлика. Не, че нѣе имало тогава много достойны хора, които да дадѣтъ по-добро направленіе на Европейскѣж-тъ книжницѣ, въ тогавашный Европейскы миръ трѣбва да е посиль другъ характеръ, трѣбва да е былъ по-малко развитъ: та затова и тогавашны-ты писатели трѣбва да сѣ писали по-вече по духъ-тъ на тогавашно-то общество. Да ся прескоки въ книжницѣ-тъ на единъ періодъ напредъ, то е работа на гени.

Настива, мы току си казваме *книжница*, *книжница*, а не попитае себѣ си: *что е това книжница*, по латински *literatura*? Ако приведемъ буквально тѣкъ рѣчь, както по Българскы, тава и по Латинскы ще рече: *книги или собраніе отъ книги*. Но каквы книги? Преведены на Българскы: «*Энциклопедія за дѣца-та*» на А. *Грапешкаго*, *Игиономія-та* на С. *Доброплоднаго*, *Географія-та* *Богоса*, *Священна-та* *Исторія*, *Синтинъ*, *Словникъ-тъ*, *Букварчета-та*, *Трелетникъ-тъ* съ *издивниѣ-то* на Х. *Найдева*, и проч.

и проч. . . . Българскы книжки? Изъ можимъ ли да назывемъ тыя книги Българска книжница, като съставлявать единъ цѣль кулъ отъ книги? Не, тѣи книги сѣ чужди, а не наши. Тукъ рѣчь книжница мирши по-на друго нѣчто. Книжница трѣбва да е *израженіе вътрешный животь на единъ народъ*. Българска книжница мы можемъ да назывемъ тогава, кога видимъ израженіе вътрешный животь на Българскый народъ написано на книги.—Ако не избираме по-строго можемъ да назывемъ слѣдующи-ты книги, като

зародилъ на Българскѣ книжницѣ: 1) Писмопойка-та на г. Славейкова, 2) Комедія-та на г. Добролюдово, 3) Нова мода календаръ на Славейкова, 4) Българска гжела на г. Зафировъ, 5) Показалець-тъ на г. Раковскато и 6) Български-ты Книжници. III

Читатель-тъ има предъ очи сега, това събраніе отъ книги, които мы можемъ да назовемъ *Книжница*, и нека разжи самъ той могатъ ли да ся нарежтъ въ пълень смислъ Българска книжница? . . . Българскій народъ има правда да ся оплаква сега отъ свои-ты учены, че нему давати исходъ отъ простота-тъ, нъ той не ся усѣща; както ся нег усѣща малкый въспитаникъ, какъ трѣбва до постыжава, что-то за въ бѣдѣе да бѣди благовъспитанъ и образованъ человекъ. Българскій народъ, отъ едикъ страна, чувствува свое-то положеніе, удри ся то тукъ, то тамъ; а отъ другъ страна глѣдашь го, че показва небрежность камъ Български-ты книги; глѣда на тѣхъ като на едно нѣ что, което незаслужва негово-то вниманіе, и пакъ си остава въ това колелце, въ което той отдавна си сиди. Той трѣси нѣчто таково, което бы могло да го подкара камъ образование, нъ пенамира това у насъ. И така той намира покой и наслажденіе само въ своѣтъ навзустикъ книжницѣ; него занимава по-вече това, което носи той въ животь-тъ си отъ незапамятны години. Та и кой необича това, което съотвѣтствова на негово-тъ душъ?—Българскій народъ ся стреми сръдечно, жешко ся заузима да иска, така да рекж, да ся учи, нъ като ся срецне съ Българскѣ-тъ книжницѣ отгласаваси назадъ, равнодушно глѣда на нежъ. Отъ другъ страна Български-ты учителя оплакватся, че Българе-ты ужъ ся стремятъ, та правятъ училища, уряджатъ учителя, а пакъ малко обръщатъ вниманіе на тѣхъ. Оплакватся тин оше, че ся трудять та издавать въ печать книги, за които си влагать всичкый капиталецъ, а пакъ нѣма кой да ги купува; нѣма кой да ги купува, зачто-то нѣма кой да ги

чете. Всякой, който е издалъ книжка въ печать, той ся е окаявалъ и много е жалѣлъ, че ся изгубилъ и послѣдны-ты парички за полаж-тъ на народа си, и строгъ законъ си е тургалъ веке, да не пиши и да не издава книги въ печать. Нъ кон сж виновни-ты тукъ? И! . . много мъченъ въ просъ, что то до ся разрѣши трѣбва человекъ много да ся напива, пакъ и много да ся събръква. Не, нее ваша работа.

Чудно е положеніе-то на Българскый народъ. Отъ една страна стремися, иска, обича книжественостъ—тъ, а отъ друга страна, глѣдашь го, че показва охладваніе камъ неж. Трѣбва да има нѣчто, каето го отвлача отъ неж. Известно, можи да ся рече, народъ като младенецъ, кой-е былъ до сега въ простотѣ; народъ въ притѣсеніе — той все си тежко врьви камъ наукъ, а по нѣкогашъ и не мысли за неж. Нъ Българскый народъ, при всички-ты тѣхъ препятствія иска книжественостъ-тъ, показва камъ неж стремленіе. Ето тукъ е сега най-мъчно-то положеніе на Българскый народъ: *иска пакъ неще*. Нека речемъ, че Българскый народъ нѣма никакви препятствія отъ другъ страна, камъ книжественостъ-тъ, нъ пакъ ще си има това: *иска пакъ неще*. Неможи да ся рече, че Българе-ты нѣмать свои учены хора, които ся трудать, съвѣтовать ги, пишкеть за тѣхъ много книги, които, могъ да рекъ, сж тая сила, коя то ся наема да привлече единъ народъ камъ себѣ си, или да го откъне отъ тоя кръгъ на простотѣ-тъ. Нъ мы видимъ, че тая сила, която ся възлага отъ нашии учены, неможи да привлече народъ-тъ, да му даде движеніе камъ книжественостъ-тъ, а само го клати, подига го, нъ пакъ го глѣдашь, че си останалъ въ това сжщо-то положеніе.

Какъ можи нѣкой да привлече человекъ-тъ камъ себѣ си, даму бжди привърженъ? както всякой человекъ си има особенъ характеръ, така и всякой народъ си има особенъ характеръ. За да привлече нѣкой камъ себѣ си человека,

трѣба да му научи отпрѣво характеръ-тъ, да му растарашува всичка-тъ душъ и всичкы-ты му мысли камъ каждъ ся стремать, и това да му говори; да слѣди стѣпка по стѣпка по неговы-ты мысли и по неговы-ты обичны предметы. Тогива человекъ можи лесно да привлече камъ себѣ си своя привържениецъ, и да пусни въ него свое-то вѣзвѣнѣ, съ което ще можи да го управлява. Аколи характеръ-тъ на такъ-въ привържениецъ има лошо направленіе, то пакъ трѣба той да постави характеръ-тъ си малко успорядно съ неговыи, да слѣди по неговы-ты погрѣшки, като че и той съучаствова въ тѣхъ, а пакъ отъ другъ странъ до му показва, че такъвъ постѣнокъ еди каквы послѣдствія има; съ едижъ рѣчь, да го докара така, чтого самъ той да ся усѣти, че добръ неправи. Така сжцо, за да ся привлече едиъ народъ камъ книжевноста, трѣба, чтого тая сила, която ще го притеглюва, да е слѣдена съ неговыи животъ и съ неговыи характеръ. Нъ мы нѣмаме такъва притягателна сила, нѣмаме книжинна, която да изображава характеръ-тъ и животъ-тъ на Българскый народъ; а слѣдователно нѣмаме и право да са срьдимъ на народа, че *иска пакъ неща.*

Нѣкои ся оплакватъ, че Българе-ты не обичать да четътъ; оплакватъся, че Българчета-та, които знакътъ да прочитатъ не обичать да четътъ, ами си макътъ время-то, по нѣкогашъ и по цѣли дни, та слушать нѣсни на кралевити Марка, на Стоянъ Воевода; слушать приказкы и гатанкы, кога имъ приказва Баба Добра. Така сжцо ся оплаква и майка-та, че Стоянчо не седи на едно мѣсто да играе съ сестричкы-тъ си накуклы, ами їзди на тоягъ, като на конь, выка и припка, та събира чергъ-тъ.

Наша-та цѣль трѣба даима свое-то направленіе, — да възбуди въ народъ-тъ отпрѣво желаніе да чите новичко, а послѣ е откритъ пѣть-тъ камъ образованіе. Да знае да чите нѣкой, и да има что да чите, той можи да ся намачка съ доволю знанія отъ прочитаніе-то. Нъ съ какво можимъ да въ-

збудить въ народѣ-тъ желаніе какъ прочитаніе? Трѣбва да имаме книги по неговый духъ. Въ такыя книги трѣбва да вижда Българинъ-тъ себѣ си, т. е. събытія, характеръ които сж извадени отъ неговъ-тъ сферъ, отъ животь-тъ на неговый народъ. Азъ съмъ свидѣтель, кога едно Българче почти че незнаеше да прочита. Като видѣ еднаждъ у мене една книжкж, зема ѝ въ рѣцѣ-тъ ужъ да ѝ погльда и да и по-бърка малко листа-та, както часто ся случавя съ нѣкоя, кога нѣмать работж. Тая книжка бѣше «комедіята» на С. *Добрноплодно*. Той като ѝ отвори, опулся на една страница хвана да четє, нъ почти не сръчашє: «Баба Марта—Баба Марта.» Като прочете това, той хвана съ гласъ да ся смѣє и заспаи-ты му очи какъ всяка книжкж, опу-лихъ ся сега още по-вече. Послѣ прочете: «съ хурѣ-тъ и врытєно-то въ рѣцѣ-тъ.» Той отъ радость стискаше книжкж така, чтото едва не искривн корн-ты и. Нему ся показа много занимательно, като видѣ нависаво: *Баба Марта, хурка, врытєно*, които той часто вижда у насъ. Обърна листа-та назадъ и хвана отъ края да читє, и съ такъво вниманіє и удьволствіє четєше сега той, който нехващашє до сега въ рѣцѣ-тъ си никож книжкж, чтото пожелагъ бы и на всяко Българче съ такъво вниманіє и удьволствіє да читє. На второй день едва свърши всичкж-тъ книжкж, и съ това той ся научи до толко добрѣ да читє, чтото неможжше ся научи за цѣль мѣсяцъ, ако случашє въ училище-то. — Послѣ много время все като мя сръчашє това момче, той хвани да ми гьлкува за *Михаила Баба Марта, Вича* и проч. и часто повтарашє тья думы: «земахъ та Радке, земахъ та!.. Ама будала Михайгъ, а?... Ами сто толигъ по гжрба му?... хе!»... И отива да ся смѣй.

Таковыя книжки сж по-занимательны и полезны за едны такива недоучены хора, нежели нѣкоя учебны книги, переводы и ораторствованія. Истина, както тин, така и други-ты сж необходимы за насъ, нъ тукъ пдн рѣчь да възбудимъ жела-

ние въ простый народъ да чите; особенно въ тѣя недоучены сиромашки момче-та, които сж много у насъ. А даголь чите като има у единъ человекъ, той не е проста работа, макаръ да сж такива книжки, въ правоучительны. Днесъ, утрѣ чите такива книжки, а най-послѣ глѣдшаъ го, че ся е хваналъ за нѣкож учебикъ, и така си отива пататъкъ. Въ жално само, че нѣмаме още такива книги, нѣмаме книжнина, а то тогава друго, аче щеше да врѣви работа-та.— Погледнете «Пѣснопойка-та» и «Нова мода календаръ», почти всякы недоученный и самоучный Българинъ знае за тѣхъ и гые прочеть. Извѣстно, че всякому сж забавны тѣя книжки. На всякы простъ Българинъ е по-занимателно, да му разсказватъ за събытіе на подобны-ты нему, нежели за нѣкой Французинъ, че ся е любилъ въ нѣкож жена, на ути-нѣлъ да сж трѣси въ Индія... откоя въ-четътиятъ актъ живѣи.

Наша-та книжнина лѣжи въ народъ-тъ, лѣжи и въ нашѣиъ земикъ, която мы много малко оцѣняваме. Въ тѣхъ ще намѣри ученый патриотъ много животь, пѣленъ съ поезкъ; въ тѣхъ ще намѣри той, той силный гласъ, който казва: *народъ!* Стига само мы да вникнемъ и узнаемъ оныя движущи силы, мы, които знаемъ, что е това: *народъ, народность* и *патриотизмъ*. Цѣлый народъ въобще, както казахме, двгасися самичъкъ напредъ, нъ той ся нуждава още и отъ насъ,—да подаряме тоя естественный неговъ ходъ така, чтото въ малко время той да достигне до извѣстнж стѣпень на образование. Насъ щеряководствува камъ книжнина животь-тъ на нашій народъ и хубѣва-та природа на нашѣиъ-тж странж. Высоки-ты непроходимы горы, облечены съ гаетж зелень, широки-ты поляни покрити, като че съ зелено кадифе, рѣки-ты съ свои-ты сребрини води, асно-то това южно небо,—тѣя всички-ты дышать съ поезикъ, и тѣя всички-ты дигатъ душж-тж на чувствителный человекъ напредъ. Влези ли человекъ въ прѣголѣмы-ты пазухы на Балкана голѣмъ страхъ овладѣе негова-тж душж, и той не можѣ да не

вспомне това величїе на Всемогущїи Творецъ. Негово-то въ ображенїе, тогава, неможи да ся не прихвърли въ замѣнло-то время и да попита себѣ си: каквы хора ся ходили по тѣя мѣста? кой е правилъ тѣя развалени крѣпости и църквици?— Это зародышъ на желанїе камъ исторїикъ-тъ.

Имаме мы чудна природа, която ны помога камъ поезїикъ, стига само да глѣдаме на неж не като на обыкновенно нѣ-что, нѣ като дѣйствиє на тѣж силъ, която съединява насъ съ разумно-то сщество-Бога. Ученый чувствительный чело-вѣкъ не трѣбва до глѣда равнодушно на такъвъ прекраснъ природъ, която дава на неговъ-тъ душъ материалъ за пое-зїикъ. Ученый челоуѣкъ не трѣбва да глѣда равнодушно въ жи-вотъ-тъ на простой народъ, зачто-то въ него ще намѣри той много материалъ за книжинъ. Погледнете на Българскъ-тъ дѣвницъ, тая Българ-ка, която мы малко оцѣняваме, каква поезїикъ ще намѣрите въ неж. Нейно-то народно облекло, нейно-то правилно бѣло лице, чърны очи, нейный умильный и чувствительный поглядъ, нейна-та голѣма нравственность,— колко можтъ да дѣйствовать на насъ за укрощенїе на наши-ты нравы, и до колко можи да бѣди тѣя идеалъ за поета. Българка-та можи да бѣди въ нашъ-тъ душъ, такъва колеб-ккъ, която да ны подига напредъ камъ прекрасно-то; стига само да и дадемъ образование и стига само да выикнемъ добръ въ тѣж странъ на нейно-то добро влияние на наше-то общество.

Г. Теохаровъ.

ПИСМА ЗА ИСТОРИЈАТА НА СЪРБИЈА И БЪЛГАРИЈА.

Н. а. А. Хилфердина.

ПИСМО I.

РАЗСЕЛЕНИЕ НА СЛАВЕНИТЕ ЗАДЪ ДУНАВЪ.

Европа не еднаждъ е хвърляла око на Дунавски-те славяни, Сърби-те и Българи-те. Тѣзи народи, кои-то отпреди тѣй малко бѣха извѣстни, и само въ православна Россія възбуждажъ братско участие, получаватъ сега голѣмо значение. Тѣмъ предстои голѣма бѣднина. Тебѣ ти ся поиска да знаешъ нѣщо и за тѣхны-те преминаль животъ; ты ся плачешъ, че по има средства, да ся запознае человекъ съ историкъ-та на древни-те Мексиканци или Ассирійци, нежели съ историкъ-та на Сърби-те и Българи-те, наши-те съсѣди и братья, и искашъ да ти представя тѣхнѣ-та сѣдба до покориеніе-то имъ отъ Турци-те, макаръ въ общи черты. Работа не твърдѣ лека, като нема твърдѣ паметници, и като ся твърдѣ малко обработени: надѣвамъ ся, че не щепъ забравити това, и нещепъ чака отъ мене много.

Славяни-те, както знаешъ, живѣли отървень въ дунавскѣ-та страна; съ време, тѣхнѣ отчасти ты инокорявали, отчасти оттикали камъ Сѣверъ; то келтски дружини, то тракійски народи то римски легиони, то германски дружини. Въ II

вѣкъ сила-та аттилова ржа извела Славены-тѣ изъ страда-
тельно-то имъ положеніе, и ты подкарала къмъ историческа
дѣятельность. Въ 449 году. Славены-тѣ первый пакъ ся по-
казавъ предъ другы-тѣ народы съ силж и власть: на сѣвер-
ны-тѣ брѣгъ дунавскый господаржъ подь покровительство
аттилово, на южны-тѣ превземать Далмаціж. Въ тѣзи година
тржнжкли проводеници отъ Константинооль и Римъ да
ся поклоникъ на варварь-тѣ, новѣнтель-тѣ на половина-та
на свѣтъ-тѣ, кому-то имперія-та плащала даванье, и му пре-
давала побѣгжкли тѣ не само вѣговы-тѣ подаиницы, но и
Римляни-тѣ кон-то побѣгвали отъ неговы-тѣ плѣнъ; —
и проводеници-тѣдошле не въ улусы какви-то быглѣ
монголски-тѣ, ами въ голѣмо село европескій край; на
какво село е приличал то, не е тежко да ся узнае и сега:
Клацицы, страдени отъ чреды и дѣски уладены и украсены
съ рѣзкы; около тѣхъ стоборъ съ врата, около стѣны-тѣ ска-
мин, — на гледъ сажо славенско село, а отъ това село една
рѣчь потрала брѣгове-тѣ рейскы и дивы-тѣ кавбаскы пле-
мена, и державж-тж на Августа и Константина. Проводени-
ци-тѣ видѣли аттиловы-тѣ скиты съ подбрѣсжтеле глвж, и
слушали тѣзи Скиты, кои-то (тѣжъ расказва Прискъ) отъ
смѣшванье съ другы народы научили ся хунскій, готскій и
италійскій (сегашкій влшскій) языкъ, освѣвъ свой-тѣ си вар-
варскый языкъ, языкъ, на кой-то туземны-тѣ напшть ся
думать медъ (медовина). Освѣвъ Ойбарса и Берека, татары,
тѣ сръбжкли при хунскы-тѣ дворѣ вторый человекъ подирѣ
аттиж, Оногостя, Оногостя, кой-то удовилъ въ единѣ рим-
скый градъ одного архитектора, и го накаралъ даму напра-
ви банж, при кащѣ-тж му, ако и да вѣмало близу камане.

Подирѣ 449 году. Дунавски-тѣ Славены пакъ на дълго вре-
мя ся скрывать отъ наши-тѣ очы; но Аттилово-то твореніе
не оставяю за тѣхъ безплодно. Да преминемъ въ Византиж,
подирѣ стогодины. Въ това време та достигжала найголѣмо
могущество. На византийскый престоль сѣди голѣмъ законо-

датель, единъ отъ вай знамениты-тъ византийски императоры-Юстиніанъ, отървень у правда. Той былъ отъ сего *Водряж*: че е другоземець «варваръ» показвало го произношеніе-то му. На Византийски-тъ престолъ стѣнагъ той съ помощь-тъ на предни-тъ императоръ, стрика си, Юстина, кой-то дошелъ нѣкога си пѣшь въ Водряж въ Византиѣ съ единъ кожухъ на гърбъ-тъ си, и превель подиръ и женѣ си, *Лукиж*, сестрѣ си *Беленицѣ*, на управа на майкѣ му, и сестрини-тъ си дѣщирѣ, кож-то тѣй сѣщо ся викала *Биленица* по римски *Вигиланція* — Императоръ управа е славень съ войны-тъ си, съ побѣды-тъ на свои-тъ полководцы; а кои сѣ му полководцы-тъ? Първы-тъ — *Велисарій*, родомъ отъ *Дарданіѣ*, отъ гдѣ-то пазѣзаль и императорски-тъ домъ: какво было тогава населеніе-то въ неж, показва челядь-та Юстиніанова и названіе-то на нова-та крѣпость, кож направиль Юстиніанъ близу до градъ-тъ, гдѣ то ся родиль *Велисарій* — *Скоплице*: най подиръ име-то на голѣмы-тъ полководецъ не е ни гръцко, ни римско, ни германско, ами какво може да бѣде друго, освѣнь *Величарь*? — Ковница-та *Велисаріева* въ Италиѣ състояла изъ 1600 души «новече-то Хуны, Славены и Анты, кои-то живѣжтъ отъждъ Дунава, не далечъ отъ брѣгъ-тъ» (казва *Прокопій*). Въ единъ отъ византийски-тъ походы подъ Кавказъ, *Сварунъ*, родомъ *Славенинъ* сториль голѣмы услуги на Византийци-тъ съ истощенны-тъ удары на кои-то си; «Доброгость и Всегордъ, и двама-та варвари, но при сичко това главатары на римски полкове, на чальствовази надъ отдѣльный конный таборъ; Доброгость былъ *Аистъ*, т. е. отъ оиѣзи Славены, кои-то живѣзали на сѣверъ отъ черно море и ся простирали до Дунавъ. Ето какво было на Дунавъ въ това время: при Юстиніана ся намѣрвагъ приближенъ челоувѣкъ, *Хвишбудъ* (*Κιλβόδοος*) превосходный воинъ, родомъ *Аистъ*, кого-то той направиль воевода надъ Тракиѣ и ему заповѣдагъ да пази Дунавъ отъ Варвары-тъ, «защо-то хуны-тъ, Анты и Славени-тъ често

преминовахъ и грабиахъ Римляны-гѣ «(думи-гѣ на лѣтоси-сець-гѣ):» Хвиллибудъ дотолкова напалши Варвары-гѣ, що-то тѣ не смѣахъ вече да преминувать презъ рѣкк-тж, ами, на-противъ, Римляны-гѣ съ Хвиллибуда хваняхъ да нападатъ на тѣхъ, да гы бѣжтъ и земать въ плѣнъ. На четвѣртж-тж годинахъ Хвиллибудъ, съ малко войска, преминя презъ Ду-навъ, а Славени-гѣ ся събраха и излѣзоха среща му сич-ки-тѣ; захванъ ся крѣвопролитенъ бой, въ кой-то надяхъ много Римляны и воевода Хвиллибудъ. Оттогава на варвари-тѣ бѣше свободенъ пакъ-тѣ презъ Дунавъ, и римски-гѣ об-ласти бѣха нмъ открыти; тѣи що-то въ тази странж сичка-та имперіж не можеше да замени силж-тж на одного чело-вѣка.»

Дѣ-то ще ся рече, въ VI вѣкѣ на Византійскы-гѣ престолъ въ Византїж сѣдяхъ Славенинъ, обиколенъ съ славенскж че-лядь; римски-гѣ вонски имали воеводы славены, и славени служили въ тѣхны-гѣ редове; съверж-тж граница на импе-рія-та при Дунавъ защищавалъ Славенинъ, а на отсѣрѣнны-тѣ брѣгъ дунавскый стояли Славени, готови да рукиатъ на византійскы-гѣ земы. Нензвѣстно, кога съ ся населили Сла-венин-гѣ въ Дарданїж, отечество-то Юстинїаново и Велисарїево, кога-то отваждали византїески-гѣ проводенїици при Атикаж; тази страна была съвсѣмъ пуста; както ся види Славенин-гѣ ся въдворили въ нежмирно, не пѣ късно отъ половник-тж на VII вѣкѣ; и тѣхно-то поселяванъе въ неж останкло неза-бѣязано затова, защо-то останкло безъ глжчъ и борбж.

Старо-то населенїе на Балкански-гѣ полуостровъ, коо-то изнеможало отъ дълговременно-то безсилїе и развратъ подъ римско-то владичество, отъ войны-гѣ, отъ страшны-гѣ напа-денїя германскы, трѣбало да ся поднови, и за това подновя-ванъе было опредѣлено славенско-то Негово-то преминуванъе отъ лѣвы-гѣ брѣгъ дунавскый, гдѣ того събрагъ и укрѣнилъ Атила, продължавало ся отъ V вѣкѣ до половник-тж на VII.

Славени-тъ ся преселявали задъ Дунавъ малко-по малко на отдѣлны кунци и безъ всяко единство. Нѣкое си общо влеченіе ги притесняло въ опустѣлы-тъ земли мизійскы, тракійскы македонскы и дамагинскы; ничія воля не ги шрдала ничія ржка не ги посачала: защо-то тѣ тогава юще не съставляли господарства, а живѣли на просты общины и немали друга власть освѣнъ общо совѣщаніе и сосланіе, както свидѣтельствува Прокопій.

Като преминжли Дунавъ, Славени-тъ, безъ сомнѣніе, вѣдворили сж ся най на предъ въ Мизіж (сегашнж Българіж), и едва ли ся срѣщили нѣкое пренятствіе въ тойзи безлюднж край: нанстана, дѣтонисецъ-тъ, като каза, че подирь смърть-тж Хвильбудовж имъ былъ открытъ пать-тъ въ византійскы-тъ земли, 13 години не поминува за тѣхны-тъ нападенія. Но като поченали да преминувать презъ Балканъ, сичка-та имперія ся разшрдала и подигнула срѣщу тѣхъ войскы-тъ си. Въ 548 года. Славени-тъ опустили цѣль Илирикъ до драж или Дураццо (въ Албаніж на Адриатическо море), и до толкова заплатили Римляны-тъ, що-то 15,000 войска не смѣли да ги наблнжжтъ на близко растоаніе. Наскорю подирь това (550) Славени-тъ въ неголѣмо число (3,000 души) преминжли, безъ съпротивленіе, Марица, и ся раздѣлили на два табора» и два-та табора при сичкж-тж си слабость, разбнхж и обьрнхж на бѣгъ войскы-тъ въ Илирикъ и Тракіж.» Тази побѣда имъ открыла пать още по нататѣкъ къмъ изъ. Единъ таборъ превезелъ крѣпость-тж Тониръ на Егейско-то море. Тамъ славени-тъ избнли 15,000 души мжшкнй полъ, а жены-тъ и дѣца-та увардали за рабство: «до тогава (казва прокопій) тѣ предавахж на смърть сичкы-тъ римляны, кои-то земахж въ плѣнъ, и усѣяхж цѣль Илирикъ и Тракіж съ не, погребены тѣла; а сега и два-та табора, преситены съ крѣве, пощаднхж часть отъ плѣннцы-тъ, и ся върнхж назадъ

съ голѣмъ плячкѣ.» Тази промѣна показва, че тѣ мисляли да ся населятъ близу въ грѣцкы-тѣ земя, а немали на умъ да вържатъ по нататѣкъ. На другъ тѣ годникъ (551) огромно число славени доиде иззадъ Дунавъ къмъ Нишъ и ся ухватили къмъ Югъ съ мысль, да зематъ Солунъ; но като ся уплашили отъ Юстиниановы-тѣ войски, кривнахъ Камъ западъ и виадиха въ Далмацік:» тѣзи Славени (казва Проконій) разсѣлихъ ся на три отдѣленія и направихъ голѣмъ вредъ на сичка Европа (т. е. на сичкій Балканскій полуостровъ): тѣ не грабихъ въ нескъ съ частны нападенія, а зимоважъ *както въ своиъ земѣ*, и никакъ негы бѣше страхъ отъ неприятель-тѣ.» Подиръ това тѣ одържали подъ Адрианополь такыя побѣды, що-то отнесли главнѣ-тѣ римскѣхъ рѣжъкъ, и ся приближили при тѣй вазиваемы *долны стѣны*, кон-то ограждаватъ Константинополь.

Противъ славены-тѣ ся подитиха буря. Аваритѣ или обрѣтѣ, дивѣ татарскій народъ, като премивахъ иззадъ Болгъ и Донъ къмъ Днѣстръ, премивахъ подиръ и въ Панонікъ (Западнѣ Венгрікъ между Дунавъ и Савж) и покорили Славени-тѣ въ тѣзи страна; тѣ докѣчили и Славены-тѣ, ко-ито живѣяли на долны Дунавъ, и отъ кон-то именно и излѣзвали преселенцы-тѣ въ грѣцкы-тѣ области. Баянъ, аварскы-тѣ ханъ, проводилъ пратеницы въ славенскы-тѣ земѣ (сегашнѣ Влахікъ и вѣсточнѣ Венгрікъ) при князь Доврата (славенскы-тѣ старшины да искатъ даване и покорность отъ Славены-тѣ. (Тѣй въ вторѣ-тѣ половинѣ на VI вѣкъ между славены-тѣ дунавскы ся появяватъ князове, кон-то въ първѣ-тѣ половинѣ не виждамы). Довратъ и старшины-тѣ отговорили:» имали нѣкой челоувѣкъ да живѣе на земѣ,—тѣ, кой-то ще покори нашѣ-тѣ силѣ? мы смы ся научили да заповѣдвамы а не да ся покоряваме, и това е нашъ-тѣ обѣтъ, до гдѣ бжде на свѣтъ-тѣ война и мечъ.» Тѣзи думы вложилъ въ уста-та на славенскы-тѣ вожды Византиецъ, а Византийци-тѣ

мразили. Славены-гѣ, като силны врагове, презирали ты, като варвары. Зарадь тойзи отговоръ изгѣзла между славены-гѣ и Аварскы-гѣ проведенницы свада, подирѣ бой, и Славены-гѣ убили проведенницы-гѣ. Баянъ скрыль гнѣвъ-гѣ ся и ся рѣшилъ да отвърне на Славены-гѣ. Въ 581 г. както казвать, до 100,000 славени нападиахъ на имперік-гѣ, ограбили Тракік и Македонік, и като не ся задоволили съ това, проникли въ Гърдік. Императоръ-гѣ повикаль на помощь отъ Панонік. Аварскы-гѣ ханъ. Баянъ съ голѣмъ войскъ проишкъ надгѣжъ по южны-гѣ брѣгъ дунавскы презъ сичка. Мизік до Малк Скитік (Сегашнъ Добруджаж): това явно показва, че Мизія била тогава славенска земля, зашто-то инакъ такъзвнпоходъ не щине да има цѣль, и Баянъ, кой-то дѣйствоваль въ грѣкж ползж противъ Славены-гѣ, не щине да разорява тѣзи область. Подиръ това премикъль Дунавъ и онустроилъ сърдце-то на славенски-гѣ жилища. Но както ся види, наскоро направили миръ; зашто-то подиръ двѣ години славени-гѣ и Авари-гѣ грабили заедно римскы-гѣ области. Въ 583 годи. Византіици-гѣ одержали надъ Авары-гѣ и Славены-гѣ голѣмъ побѣдъ, кой-то имъ дала на нѣколко време надѣсіе, и имъ дозволила да провождатъ войскъ даже задъ Дунавъ, въ сегашнъ Влакж, за да смиряватъ Славены-гѣ (592, 596, 601). Но работа-та была свършена: на Славени-гѣ принадлежала земля-та между Дунавъ и Балканъ и на югъ до Солунъ, на югозанадъ до Охридъ.

Ето какво казва едно старо преданіе, писано на грѣкый языкъ, но по славенскы преданія: «Европейскитѣ Мизи, кой-то ся обыкновенно сега думать Българи, въ старо време были принудени отъ Александра великый да ся удалжтъ отъ горж Олсиснъ при Пруссж (Бруссж) къмъ сѣверны-гѣ океанъ и Мъртво море (сѣверный океанъ — Балтійско море; мъртво море—Нѣмско-то и сѣверна-та часть на Атлантика),

послѣ, подирь много време, преинжи. Дувагъ съ голѣмъ
силѣ и покорил сичкы-тѣ земы около него, Паноніи и Да-
кии, Тракии и Илирии, по голѣмъ-тѣ часть на Македоніи и
Тессалии.

Народно-то преданіе, кое-то е записано въ житіе-то на
св. климента, е истино: отъ VII вѣкъ несамо сичка мизія
и почти сичка Тракиа, но и Македоніи и по голѣмъ-та часть
на Тессалии станжи славенски зѣми.

ПИСЬМО II.

Преминуванье-то на Сьрби-ть зады Дунавъ. Покорение-то на
Славени-ть въ низкъ отъ Българь-ть.

Въ Първо-то писмо азъ говорихъ за преселяванье-то на Славени-тъ изады Дунавъ на Балканский полуостровъ. Това преселяванье, или по добръ да речемъ, расселяванье, продолжавало ся около 150 год. Славенски-тъ племена, изрѣзвали изъ сегашна Влахиѣ, Молдавиѣ и Бессарабиѣ на огромны, неуредны купища, и ся удаляли зады Дунавъ. Тѣхни-тъ предѣлъ, вѣроятно, былъ или всегашниѣ Добруджѣ, или при Салстрѣж, или какъ въ западны-тъ край къмъ Нишъ. Безъ съмнѣнѣи много преселенци заселявали сѣ ся тутакси между Дунавъ и Балканъ; други вървели напредъ, почти винаги на Адрианополь, и само тамъ срѣщали славени-тъ съ противленіе отъ Гърды-тъ, както треба. Ако имъ въспрѣятствовани да вървѣтъ по нататъ, тѣ често ся устремявали на западъ къмъ Адриатическо море; ако успѣли при Адрианополь, устремявали ся къмъ Воспоръ, или къмъ брѣгове-тъ на Егейско море. Както ся види, тѣ не мыслили да зематъ Константинополь, и задоволявали ся съ това, че разграбляли околности-тъ му, по види сѣ. че имъ ся щало да ся утверждъ на Егейско море, и зарады това напрѣгали толкова да зематъ Солунъ. Но тѣ, ако и да земае често значителны крѣпости, не умѣли да ги удър-

жать за себе си; зашто-то дѣйствовали безъ всяко единство. Тѣ живѣли патриархално: въ време-то на Прокона, кога-то преселѣванье-то было най силен, Славенски-гѣ общини немали никаквѣ власть; подирѣ захвангли да се появять князове тукъ-тамъ; но такива князове не были глави на цѣль народъ, ами на дребни племена, на кои-то ся дѣлили Славени-гѣ въ старо време, и зарадъ това не могли да внесжѣ единство между тѣхъ, и не могли да съ-средоточжѣ тѣхны-гѣ движенія задъ Дунавъ.

Разселеніе-то на Славени-гѣ въ Мизіѣ, Тракіѣ и Македоніѣ вѣсь ся свършило, кога-то нови преселенци вставали въ предѣлы-гѣ на имперіѣ-гѣ Византійска: Азь спомянахъ, че, споредъ пѣкон указанія, на време-то на Атила въ Далмаціѣ ся появили Славени. Въ царствованіе-то на Юстиниана не еднаждѣ ввадали въ нежъ куница Славени изъ Мизіѣ и Тракіѣ. Но тѣ не ся утвърдили още въ тѣзи область: но важни-гѣ градица были въ рацѣ-гѣ на Римляны-гѣ, и въ много мѣста ся държали остатцы на готски дружини. При такъзи передъ леко было на Авари-гѣ да преминжѣ презъ Савъ и да покоржѣ Далмаціѣ: «въ царствованіе-то на Императора Ираклія (610-641)» казва Багрянородный, «гѣ изгонихъ оттамъ римско-то населеніе, и тѣзи земя останжъ пуста;» панстина Авари-гѣ были народъ скитическій, а не земеделскій. Тѣ ся занимавали съ грабежъ, и такова близко тѣхно съ сѣдство ушлашило Византій. Ираклій ся рѣшилъ да повика на помощь Славены-гѣ. Той повикалъ изъ задъ Карнатскы-гѣ горы въ Далмаціѣ Хърватско-то племе, кое-то живѣяло въ западик-гѣ часть на сегашна Галиція (коя-то дълго време ся наричала Бѣлохърватска зема). «Отдѣли ся единъ родъ,» тѣй расказва Константинъ багряно-родный, «именно петьтина братья, Клюкъ, (*Κλοκκας*), Ловекъ, Косецъ (*Κοσεντζης*), Мухоль (*Μούχλω*) и Хърватъ, и двѣ сестри, Туга и Вуга, съ своитъ народъ, и дойдохжъ въ Далмаціѣ; между Хърваты-гѣ и Авари-гѣ ся;

наченъ война, подиръ нѣколко време Хървати-тѣ надвихъ, отчасти избихъ Авары-тѣ, отчасти принудихъ ги да ся покоржъ, и отогавъ станахъ господари на тази земя.»—Имена-та на Хърватски-тѣ вожди до толкова искривени, што твърдѣ тежко, да намѣри человекъ въ тѣхъ разумъ-тъ; но име-то на по млади-тъ братъ, *Хърватъ*, самичко ясно показва, че тѣзи лица, не сж исторически, а сж внесени въ лѣтопись-тъ отъ народно-то преданіе; тѣй сжщо сж аллигорически и имена-та на сестри-тѣ: рѣчь-та *муга* е извѣства (тужити—тжжъ), а *вуга* и до сега по Хърватски ще рече *вѣсториѣ*, *наслада*: не сж ли щѣли Хървати-тѣ да рекатъ съ това, че въ ново-то имъ отечество предшествовали имъ радость и печаль? Было както да было, но това събытіе е достовѣрно: при Императора Ираклія (610—641) Хървати-тѣ, повыкани отъ Гърцы-тѣ, дошле въ военна силъ иззадъ Карпатскы-тѣ горы, подъ предводителство на свои вожди, завоевали Далнаціѣ. Тукъ тѣ тутакси ся раздѣлили на двѣ самостоятелны области, Южнъ, или приморскъ Хърватіѣ, и сѣвернъ или Савскъ (около рѣкы-тѣ Савъ и Сула ж).

Подиръ Хърваты-тѣ, и безъ омысль, споредъ тѣхенъ примѣръ—преминжли задъ Дунавъ тѣхнн-тѣ сѣсѣди и близки съплеменницы, Сърби-тѣ, кон-то живѣли въ сегашнъ Галиціѣ, на Вѣстокъ отъ Бѣлохърватіѣ, между горнъ Вислѣ и изворы-тѣ на Днѣстръ и Прутъ (тази страна ся думала, и до сега още ся дума земя на Бонки-тѣ). Въ старъ (Задкарпатскъ) Сърбіѣ, коя-то подиръ ся порѣкла Бѣлосърбіѣ, княжески-тъ престолъ, както казва преданіе-то, оставжъ на двама братя: единъ-тъ оставжъ дома, а други-тъ зель съ себе си половинъ-тъ на народъ-тъ, преминажъ презъ Дунавъ, и поискалъ земжъ отъ Императора Ираклія. Иракліѣ далъ на Сърби-тѣ жилища въ Солунскъ-тъ область; но тази земя не имъ ся допаднала, и тѣ ся рѣшили да ся върнать назадъ. Иракліѣ ги отпуснажъ; тѣ вече преминажли Дунавъ, но тукъ ся пометнажа презъ Императорскы-тъ намѣст-

никъ въ Бѣградѣ тѣ пакъ искали отъ Императорь-тѣ дру-
гы жилища. Императорь-тѣ имъ даде Илирикъ, който оу-
стия Авари-тѣ, и Сърби-тѣ ся намѣсти-ли тамъ тѣи сѣщо,
както ся намѣрвали и въ старо-то си отечество, сирѣчь на
востокъ отъ Хърваты-тѣ; тѣхнѣ-тѣ владѣнія ся простирали
отъ Вербасъ до предѣлы-тѣ на Дарданія, на югъ, покрай
хърватскъ-тѣ земля, тѣ ся распространили, по брѣгъ-тѣ на
Адриатическо море, до Драчъ (Дураццо).

Очевидно, преминувань-то на Сърби-тѣ и Хървати-тѣ въ
Илирикъ имало съ вѣсьмъ другой характеръ, нежели преж-
ни-тѣ преселенія на славени-тѣ въ Мизія и тракия: тѣ не
ся преселявали втеченіе на нѣколко години, на отдѣлы
кущица, по нѣкое си общо, безсѣзнателно втеченіе, ами на
два пакти; може дася рече, на два воины табора встѣпали
Сърби-тѣ и Хървати-тѣ въ заддунавскъ-тѣ странъ, Хървати-
тѣ повыжани съ политическѣ цѣль, Сърби-тѣ размѣстени съ
политическо разпорѣжданье. Съ една рѣчь, Тракийски-тѣ и
Мизійски-тѣ Славени ся преселили на неуредны дружины, а
Сърби-тѣ и Хървати-тѣ като уредна дружина.

Неразлучно съ дружина-тѣ была съединена и правилна
власть, и затова и Сърби-тѣ и Хървати-тѣ, щомъ дошли въ
новы-тѣ си жилища, тутакси устроили си господарства.
«Подиръ смръть-тѣ на овиъ Князь (казва Константинъ Баг-
рянородный), кой-то доведе Сърби-тѣ въ Императорскы-тѣ
земы, нему наслѣдова неговъ-тѣ сынъ, послѣ ввукъ-тѣ му,
по подирѣ потомци-тѣ му, отъ кон-то подирѣ нѣколко вре-
мя бѣше Вышеславъ, подирѣ него Властимиръ» (перва-та
династія на Сърбски-тѣ господари). Тѣи сѣщо и при Хър-
ваты-тѣ господарственна-та уредба и въ двѣ-тѣ области,
приморскъ и Савскъ, установыла ся отъ само-то начало
на тѣхно-то заселявань.

Господарства-та, кон-то ся появили между Сърбы-тѣ и Хър-
ваты-тѣ, състояли изъ отдѣлы окръжгы или *жуупы*; тѣи
жуупи были твърдѣ раздробени: въ една приморскѣ Хърва-

тѣхъ, странъ и тѣхъ малехъ, быле единайси жуни; въ малкы-тѣхъ угекъ на Неричавски-тѣхъ Сърби три; при сачко това сѣка жуна была самостоятелна, имала свой природенъ правитель, *жунапъ*. Тѣзи окрѣги съставляли сѣюзъ, и господарь-тѣхъ былъ общій глава на сѣюзъ-тѣхъ: той ся наричалъ *великій жунапъ*. Такъзи сѣюзъ е пѣщо необыкновенно между Славены-тѣхъ, гдѣ-то почти винаги предъ върховнѣхъ-тѣхъ власть на господарь-тѣхъ вчезавали дребни-тѣхъ Князове на отдѣлни племена, и сами-тѣхъ племена губили свохъ-тѣхъ особенностъ и ся сливали въ едно цѣло. Но сърби-тѣхъ и хървати-тѣхъ, съ стихии-тѣхъ на дружина, пренесли съ себе си и възможностъ на условенъ сѣюзъ отъ отдѣльны часты народны, кои-то приличали въ такъзи случаи на военны таборы, а въ общы-тѣхъ и частны властители- на Иерархii: на кѣсо да речемъ, тойзи сѣюзъ представлялъ то, що представлявали, само въ по голѣмъ размѣръ, средневѣкови-тѣхъ господарства въ западнѣхъ европѣ, които быле основани тѣхъ сѣщо отъ дружины. Подиръ нѣколко време между Сърбы-тѣхъ ся явила друга принадлежностъ на дружинско господарство, дѣленіе на классы (*властители*, т. е. знатны, *себры*, свободны просты хора, и *неронгы* или *меронгы*, *робы*: дѣленіе, твърдѣ подобно на средневѣково-то Германско), и твърдѣ вѣроятно, че то е станало още въ начало-то на Сърбеко-то господарство. Но мы оставямы сега тойзи въпросъ на странѣ, защо-то той ще ны отвлече твърдѣ далечъ отъ эпохъ-тѣхъ, съ кохъ-то ся занимаваны.

Между това, какъ трудно было, да вѣдворить помежду си държавенъ редъ славенски-тѣхъ общины, кои-то ся разседали въ Мизіи и Тракии, и образовали много отдѣльны племена (въ единъ мизіи было осемъ)! Тѣзи племена, трѣбало, да почувствовать, че ся единъ народъ, да ся откажатъ отъ свохъ-тѣхъ самостоятелностъ, и да ся рѣшатъ да си турятъ господарь—чужденецъ: защо-то тѣзи племена быле независими едно отъ друго и равноправни помежду си; затова и

князь-тъ, ако да принадлежалъ на едно кое-да-е отъ тѣхъ, не можалъ да иска подчиненіе отъ други-тѣ племена, не можалъ да стане глава на цѣль народъ. Но Заддунавски-тѣ Славени немали време и спокойствіе, за да достигнуть до таково развитіе правилно и безнасилственно, както тѣхнѣ-тѣ съплеменници на Памень и Вислж. Императоръ Константинъ II предприелъ походъ въ «Славниѣ» т. е. въ земь-тъ на Славени-тѣ, кои-то ся заселили задъ Дунавъ, — (безъ съмнѣніе въ Мизіѣ),—и ги покорилъ: при тѣхнѣ-тъ миролюбивый, земеделскый бытъ, тѣ, както ся види, не ся противили твърдѣ, и признали отдадениѣ-тъ и, разумѣва ся, наречениѣ власть на византійскій императоръ. На скоро подиръ това нападѣжъ дивъ народъ, и насилно натурилъ на тѣхъ държавенъ редъ.

Българи-тѣ принадлежали на Многочисленно-то Татарско и Чудско племе, кое-то ся скитало по Приволжскы-тѣ и Черноморскы пустини. Тѣ още въ край-тъ на V вѣкъ наченжли да нападатъ на Придунавскы-тѣ земы, но отпървень ги отбили Готи-тѣ, подирѣ ги покорили Авари-тѣ, на които владѣніѣ-та въ край-тъ на VI вѣкъ ся простирали отъ Волга до Ческытѣ и Българскы предѣлы. Авари-тѣ държали Българи-тѣ въ Донскы-тѣ пустія, и безъ съмнѣніе употребявали сж ги въ свои-тѣ свирѣны походы. Въ царуваніето Иракліево, въ това време, кога-то Словени-тѣ поражавали Авары-тѣ въ Иллирикъ, Българитѣ ся освободили отъ тѣхъ подъ началство на Куврата (или Кровата). Подиръ смъртъ-тъ на тоизи вождъ, тѣ ся раздѣлили на нѣколко табора: два табора останяли около Донъ, и, вѣроятно, като ся оттеглили къмъ сѣверъ, основали сж знаменитото въ русскъ-тъ исторіѣ царство на камски-тѣ Българи. Други-тѣ три табора пусяжли ся къмъ западъ: единъ-тъ влѣзалъ въ сегашнѣ Венгріѣ, и ся смѣсилъ съ Авары-тѣ; други-тъ потеглилъ още по натагъ, въ Италиѣ, и ся утвердилъ въ Равенскъ-тъ область; трети-тъ, Аспаруховъ-тъ, преминялъ

Дибръ и Дибстръ, и завелъ угълъ-тъ между Дибстръ и Дунавско-то устье (южнъ-тъ часть на сегашна Бессарабія). Тукъ былъ открытъ предѣлъ-тъ въ Мизію: сегашна Добрача е като че продължаванье на Черноморски-тъ пустини, кои-то ся вдавать въ Балканскій полуостровъ (не напрасно ѝ наричали въ старо време малка Скитія), и много народи преминѣли по тойзи пѣтъ, съ желѣзо и бичъ, догдѣ не стѣпалъ въ некъ народъ, носитель на истина, съ прѣстъ и благовѣсть на спасеніе. — Българи-тъ наскоро наченажи да ся втурвать задъ Дунавъ. Императоръ Константинъ Поголовъ излѣзълъ на срѣща имъ. Той отпървенъ гы отбилъ, но разболѣлъ ся и оставилъ войска-тъ; съ Гърци-тъ ся смаали; Българи-тъ напанджи на тѣхъ и гы обржили на бѣгъ. Подиръ тѣхъ тѣ (въ 671 год.) минали Дунавъ, явили ся подъ Варяжъ, и ся устремили наватрѣ въ Славенски-тъ земы. Скоро тѣ превзели сичкъ-тъ странж между Дунавъ и Балканъ, до предѣлы-тъ аварскы (т. е. сегашна Българія), покорили тукъ Славенски-тъ племена, хвърлили имъ даваше, и (тъй расказа лѣтописецъ-тъ) намѣстили Сѣверяско-то племе подъ Балканъ, на востокъ отъ Брѣгавски-тъ проходъ, другы-тъ седемъ племена къмъ югъ и западъ, до аварскы-тъ предѣлы. Както ся види, тѣ искали да очистятъ сѣверо-западны-тъ край на Мизія за себе си, като най удобенъ за скитинскій народъ.

Сичко то това не станжло, разумѣва ся, безъ насилия и тежки страданія: въ VIII вѣкъ пакъ ся подновѣва преселеніе-то на Славени-тъ въ южнытъ области на имперія-та, дору и въ Пелопонезъ, и, вѣроятно, това сж было тѣзи Славени кои-то ся отжквали отъ власть-тъ на Българи-тъ. При сичко това, както ся види отъ лѣтописы-тъ, завоеванье то на Мизія не станжло съ твърдѣ голѣмо противенье и продължителнж борбж: може да ся рече, Българи-тъ съ единъ ударъ въздигвали господарство между Словенитѣ, и му станжи глава.

Много народи, въ теченіе на пѣколко вѣкове, се впуцали отъ Уралскы горы и средня Азія на земледѣльцѣ-тѣ Словены, и почти всички-тѣ упазали, между мирно-то, обително славенско племе, своѣ-тѣ дивж, исключителнѣ народность, както: Авари-тѣ, Печенѣзи, Маджари-тѣ, Половци-тѣ, Татари-тѣ, Турци-тѣ и много други. Между тѣхъ утѣшительно исключеніе съставатъ онѣзи пустинни пришелци, кон-то, и кога побѣждавали Славены-тѣ, склонявали се подъ тѣхнѣ-тѣ духовнѣ силѣ, сроднявали се съ тѣхъ, и ставали тѣхни защитници и братья. Таквизи было Хунни-тѣ, толкова оразни за Германцы-тѣ, таквизи се показали и Българи-тѣ. Въ царство-то, кое-то основали тѣ при Волга и Камѣ, тѣ се сѣли съ туземны-тѣ Славены, тѣхны-тѣ царь се наричатъ царь Славенскій (Малекъ-ел-Склабъ), тѣ се видали на сѣрби-тѣ ерѣсенъ на Татарски племена съ Славены въ свое-то заддунавско царство тѣ още по леко и по вече се облизали. Тутакси завоеватели-тѣ и завоеваннѣ съставили едно политическо цѣло; Словеннѣ стѣпали въ Българскы-тѣ войски наредъ съ свои-тѣ покорители, а въ онова време това было главенъ знакъ на политическо общенъе,—Славеннѣ-тѣ станѣли участници въ побѣды-тѣ и славѣ-тѣ на Аспаруховы-тѣ преемници, и едѣвамъ преминѣло сто години отъ тѣхно-то покореніе тѣ се являватъ равноправни съграждани на Българи-тѣ.

Но още не скоро се загубила въикашна-та разлика между два-та народа. Още дълго време се чували въ Мизіа два языка, Българскій и Славенскій; дълго време пейни-тѣ господари и голѣмци носили име съ Татарскій кроежъ; прежня-та титла на Български-тѣ повѣлитель, *Хаканъ*, се загубила, но дълго време сынъ му носилъ титлѣ *Тарканъ*, още дълго време Българи-тѣ, кога се заклевали, земали за свидѣтелство кучета и тѣ разсичали надѣв, носили широко

Азіатско облікло, носили бунчукъ вмѣсто хърагва, — дог-
дѣ. найподирь, христіанска-та вѣра не дала пълно тържест-
во на кратко-то, свѣтло Славенско племе надъ — тѣ за-
о — ели, и не изгладила съвършенно Азіатско-Българскъ-
тж народность.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

1971

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

